

Creatief denken kun je leren

David van der Kooij en Anouk Wissink

Met het rumoer rondom Onderwijs in #2032 lijkt de aandacht voor de zogenaamde vaardigheden van de 21ste eeuw omgeslagen in een hype. Het Nationaal Expertisecentrum Leerplanontwikkeling (SLO) gaat er zelfs leerlijnen voor ontwikkelen, waarmee SLO in een duidelijk signaal afgeeft dat creativiteit als competentie serieus genomen wordt en blijkbaar geleerd kan worden. Op het digitale journalistieke platform de Correspondent wordt er kritisch op gereageerd¹ en het verschijnsel creativiteit an sich wordt er stevig aan de tand gevoeld². De vraag die zich opdringt is: Kun je creativiteit eigenlijk wel leren? Daar bestaan nogal wat vooronderstellingen over. We noemen er hier drie, die veel genoemd worden in verband met educatie:

1. Je bent creatief of je bent het niet, het is een gave.
2. Alle kinderen zijn creatief, maar we leren het ze af.
3. Als je creativiteit maar de ruimte geeft dan groeit het vanzelf.

Alle drie verdienen genuanceerd commentaar.

Een gave

Ja, creativiteit is een gave, net als het vermogen tot spreken, rekenen en logisch redeneren gaven van en voor de mens zijn, die je kunt leren en ontwikkelen.

Minder is meer

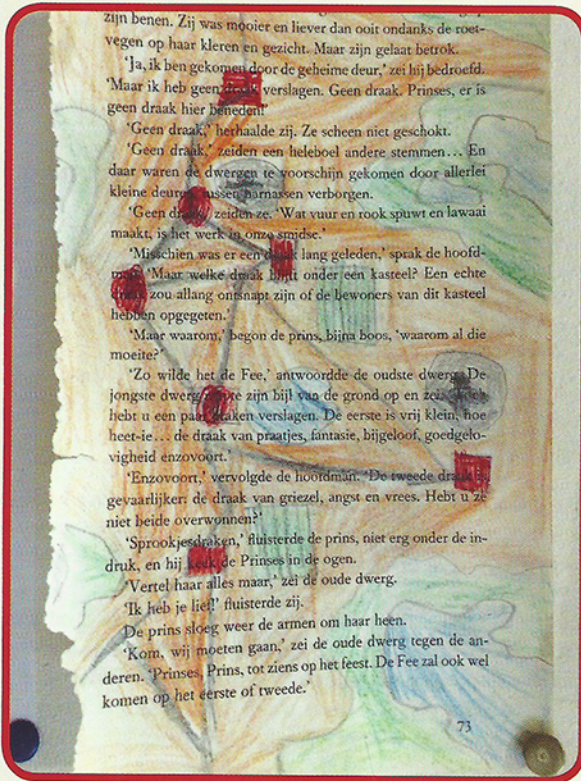
Geef de kinderen een bladzijde uit een oud boek, tijdschrift of krant met alleen maar tekst. De opdracht luidt: streep net zoveel woorden weg tot de woorden/tekst die overblijft een kort verhaal of gedicht vormen.

Met deze opdracht leren kinderen, terwijl ze spelen met taal, inzien dat iets maken niet altijd 'meer van iets' hoeft te betekenen.

Onderzoek laat zien dat creativiteit zijn oorsprong heeft in ons brein en het wellicht beter is om te spreken over creatief denken en creatieve denkvaardigheden dan over het containerbegrip 'creativiteit'. Hoewel er tot op heden geen creativiteits-gen is ontdekt, lijkt het erop dat creatieve capaciteiten – of factoren die met creativiteit samenhangen – deels aangeboren zijn en deels bepaald door 'het nest' waarin je opgroeit: nature and nurture³. Bij dat laatste hoort ook school.

Robert Sternberg, de schrijver van onder meer 'Succesvolle Intelligentie' (1997), noemt kennis en ervaring, intelligentie, denkstijl en motivatie als factoren die een rol spelen bij creatief denken. Een mooi voorbeeld

van hoe bijvoorbeeld denkstijl een rol kan spelen bij creatieve denkprocessen is het concept van de 'De Zes Denkhoeden' van Edward De Bono, waarbij vraagstukken telkens vanuit zes verschillende invalshoeken worden bekeken; onder meer creatief (groene hoed), optimistisch (gele hoed) of pessimistisch (zwarte hoed). Voor creativiteit betekent dit: zoeken naar andere mogelijkheden dan die we gewend zijn, denkpatronen doorbreken. We vinden die principes ook terug in 'De Denksleutels' (oorspronkelijk bedacht door de Australiër Tony Ryan), die als doel hebben het analytische, creatieve en praktische denken van kinderen te prikkelen. Lezers van Sternberg herkennen hier 'zijn intelligenties' in. Denkhoeden en Denksleutels, interessante voorbeelden van hoe je in de praktijk het (creatieve) denken van kinderen bewust en gericht kunt stimuleren.

Alle kinderen zijn creatief

Kinderen zijn creatief? Jonge kinderen blinken uit in het verzinnen van de meest fantastische en onconventionele ideeën en gedragingen. De verbindingen in hun brein zijn nog veelvuldiger en zij kunnen daardoor snel het ene

Nieuwsgierige vragen

Plaats kleine poppetjes (van Lego, Playmobil of zelfgemaakt) in het klaslokaal. Vraag aan de leerlingen om te verzinnen welke vragen de poppetjes zouden kunnen stellen over de dingen die de poppetjes vanuit hun plekje kunnen zien. De leerlingen schrijven die op gele plakbriefjes en hangen die bij de nieuwsgierige poppetjes op. Antwoorden zijn niet nodig.

brokje herinnering (fiets) aan een herinnering in een compleet andere context verbinden (bezem) en zo op een voor ons vreemd en verrassend idee komen (fiets + bezem = zadel dat je billen schrobt).

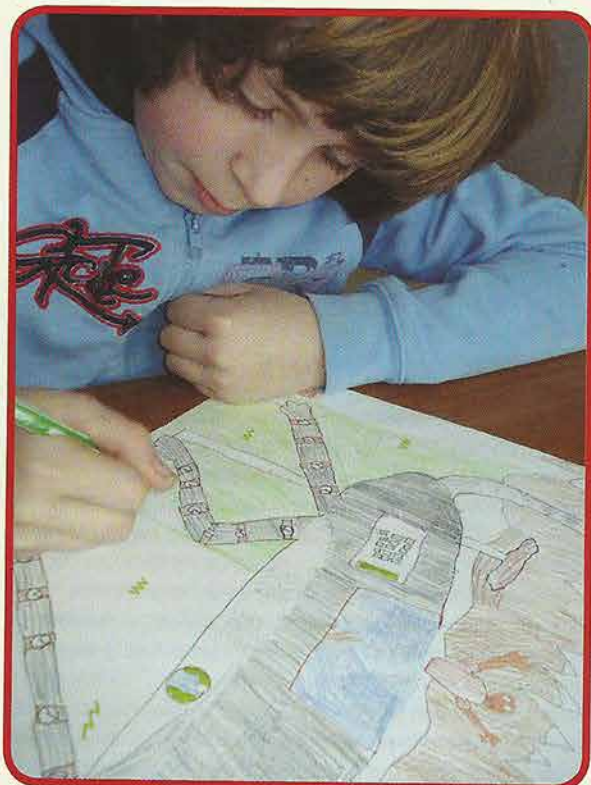
Naarmate het kind ouder wordt versterken de veel gebruikte verbindingen zich (tafels stampen, fietsen, minecraften) en de weinig gebruikte verslappen of vallen weg (fiets + bezem = wat in de schuur staat). Het brein organiseert zich op deze manier en kan zo veel efficiënter werken, de keerzijde is dat we wat op onze creativiteit moeten inleveren⁶. Door ons daar bewust van te zijn, hebben we de mogelijkheid om de deur naar creatief denken op een kier te houden. Tegelijkertijd doen we steeds meer kennis en ervaring op. Dat helpt ons weer om creatieve ideeën op waarde te schatten en stellen ons in staat die uit te werken. De creatieve kant van ons denken kunnen we soepel houden door nieuwe verbindingen in ons brein te maken en een kans te geven, bijvoorbeeld door nieuwe interesses te ontwikkelen. Zo vormen kennis en creativiteit een prachtig koppel, die een rol spelen bij onderzoeken en experimenteren.

De creatieve en verrassende kant van de ideeën die kinderen uiten zit voor een deel in het hoofd van de volwassene. Omdat de volwassene niet meer gewend is om 'kinderlijk' te denken vallen de grappige en originele uitingen op en worden als 'creatief' bestempeld. Hiermee suggereren we niet dat kinderlijk denken niet noodzakelijk of waardevol is voor creativiteit, in tegendeel. Vrij associatief denken, 'mindwandering', 'monkey brain', of hoe je het maar wilt noemen, stelt ons in staat om buiten conventionele denkpaden te treden. De werkelijk creatieve klik ontstaat als de creatieve vondst iets toevoegt aan de wereld, waarde geeft. Dat kan 'heel klein' zijn, een originele tekening van een fantasiedier, of 'heel groot', een broodsnijmachine.

Als kinderen wat ouder worden kunnen zij met de vaardigheden die zij inmiddels verworven hebben, zoals experimenteren, onderzoeken, kritisch en analytisch denken, richting geven aan hun creatieve projecten: of die nu in de hoek van kunstzinnige vorming liggen of in die van taal, of natuur & techniek, creativiteit kan in alle ontwikkelingsgebieden van waarde zijn.

Geef creativiteit de ruimte

Iets wat zich wil ontwikkelen, heeft ruimte nodig. Als het gaat om creativiteit wordt ruimte vaak geïnterpreteerd als vrij en grenzeloos. Immers, zo wordt veel gedacht, het huidige lesprogramma is teveel gericht op reproduceren van kennis en het zoeken naar 'enige en juiste antwoorden', ook belangrijk, maar creativiteit komt daardoor in het gedrang en verwelkt. De logische oplossing lijkt te zijn om kinderen volledige vrijheid te geven: de ruimte. Het kind kan zo een eind komen, maar het kan verdwalen en mogelijkheden 'missen' die het creatieve potentieel verder zouden kunnen aanwakkeren. Hier treedt de groepsleider op als gids, biedt zorg en richt de ruimte zo in dat creatieve ontwikkeling tot zijn recht kan komen.

Hoe ziet die ruimte er uit? Het creatieve leerklimaat wordt gekenmerkt door een viertal karakteristieken die door de groepsleider worden vormgegeven en gefaciliteerd; de groepsleider is het rolmodel. We benoemen ze hier kort, samen met een aantal houdingsaspecten die van belang zijn:

Nieuwsgierigheid: Moedig kinderen aan veel vragen te stellen, niet meteen naar de – enig juiste – antwoorden te zoeken, maar te speculeren, (probleem)stellingen te onderzoeken alvorens er een oordeel over te geven.

Verbinding: Beoordeel de (creatieve) prestatie van het kind niet als dat niet (meteen) nodig is. Laat het nadenken over welke keuzes het gemaakt heeft en wat de consequenties ervan kunnen zijn. Bespreek dit gezamenlijk.

Vernieuwing: Omarm toeval (toevallige gebeurtenissen) als een bron voor leerervaringen. Moedig kinderen aan om veel en onconventionele ideeën te genereren. Wuif 'absurde' ideeën niet weg, maar onderzoek ze met elkaar op hun mogelijke waarde.

Gewoontedier

Onderzoek tijdens een kringgesprek het begrip 'gewoonte'. De voordelen ervan – regels, afspraken, routine – en de mogelijke nadelen – starheid, onopgeloste problemen, geen vernieuwing. De leerlingen tekenen een *gewoontedier* of verzinnen er een verhaal over. Bespreek met elkaar hoe een wereld waar alleen maar gewoontedieren wonen eruit zou zien.

Eigenaarschap: Laat kinderen hun sterktes gebruiken om op hun eigen en unieke wijze creatief te zijn en te leren. Ga daarbij hun zwaktes niet uit de weg: daag uit. Door deze diversiteit te bundelen in samenwerking tussen kinderen vullen zij elkaar aan in wederzijdse afhankelijkheid: dit is van ons.

Misschien vraag je je na het lezen van het bovenstaande af, wat is daar nou bijzonder aan of creatief? Dit zijn toch karakteristieken die hoe dan ook horen bij 'goed onderwijs' en niet exclusief bij creatieve ontwikkeling? Het leidt tot een mooie gedachte die Teresa Cremin⁵ formuleert: 'Good teaching is creative teaching.' Ja, creativiteit of liever creatief denken, kun je leren.

David van der Kooij is adviseur met betrekking tot creativiteit in onderwijs en organisatie en auteur van Het Grote Vindingrijkboek – Zo leer je kinderen creatief denken!. Anouk Wissink is leerkracht en intern begeleider aan OBS de Lappendeken in De Steeg.

Noten

1. 'Waarom je creativiteit niet met een stappenplan kunt bereiken', Johannes Visser, de Correspondent, 11 februari 2015.
2. 'Hoe creativiteit een talent van iedereen en een oplossing voor alles werd', Lynn Berger, de Correspondent, 16 februari 2015
3. Jolles, 2011
4. Dekker, 2013
5. Creative Teaching for Tomorrow, Cremin, 2009

Referenties

- Cremin, T. (2009) *Creative Teaching for Tomorrow, fostering a creative state of mind*. Deal, Kent: future Creative.
- Dekker, S. J. (2013) *Brain Lessons, Neuropsychological insights and interventions for secondary education*. Academisch proefschrift, Vrije Universiteit Amsterdam.
- Jolles, J. (2011) *Ellis en het verbreinen, over hersenen, gedrag en educatie*. Amsterdam-Maastricht: Neuropsych Publishers.

NJPV Nederlandse Jenaplan Vereniging

Conferentie 2015

Hoe tegenwind je verder brengt.

Ervaar jij regeldruk?

Merk jij hoe opbrengstgericht werken je dagindeling bepaalt?

Durf jij ook 'niets' te doen en je eigen gang te gaan?

Rond 18 mei start de inschrijving voor de conferentie van 5 en 6 november 2015.